Forfatteroversigt

Føla med

Om

Kontakt

SPROGMUSEET

Redaktør: Ole Stig Andersen

Er jiddish et døende sprog?

Af Morten Thing 21. december 2010 • I kategorien Enkeltsprog, religion • 🖶 🖂 🚮 🦪

Jiddish er et germansk sprog, som formentlig er opstået for ca. 1000 år siden. Det opstod blandt jøder i Rhinlandet i Sydtyskland og består for 70 % vedkommende af tyske ord. Derudover er der måske 10 % hebraiske og aramæiske ord. Grammatikken er tysk, men fx har man kun én datid. Man siger: 'Ikh bin geven' og mener hermed både 'jeg var' og 'jeg har været'.

Sproget skrives med en videreudvikling af det hebraiske alfabet, hvor tegn, som ikke er nødvendige i jiddish har fået rollen som vokaler. I modsætning til hebraisk er det altså et alfabet med både konsonanter og vokaler. Jiddish er aldrig blevet normeret ortografisk, og der har været flere forskellige måder at stave ordene på. Den mest brugte 'norm' i dag staver ord af ikke-hebraisk og ikke-aramæisk oprindelse så lydret som muligt og uden brug af dobbeltkonsonanter. Derimod skrives ord af hebraisk og aramæisk oprindelse uden vokaler. Man kan altså sige, at Jiddish de facto skrives med to forskellige alfabeter. Hvor man altså kan lære at læse det meste af en jiddish tekst, hvis man kan det jiddishe alfabet, må man i stor udstrækning lære sig de hebraiske og aramæiske ord udenad.

Jiddish blev tidligt delt i to forskellige metadialekter.

Den dansk-iiddishe avis Yidishe folksshtime Sholem Aleykhem

Gruppen af jøder, som bosatte sig i Litauen-Polen, og som siden spredte sig ud over Østeuropa, talte østjiddish. Gruppen af jøder, som blev i Tyskland (og derfra kom til Danmark og Sverige i 1700tallet), talte vestjiddish. Østjiddish optog rigtige mange slaviske ord, mens vestjiddish især

optog nye tyske ord. På østjiddish har man i flere tilfælde to ord for det samme fænomen, et germansk og et slavisk. Fx 'der foter' (germ.) og 'der tate' (slav.) for 'far'. Emancipationen gjorde indhug på udbredelsen af vestjiddish. Østjiddish spaltede sig i flere dialekter og bredte sig

med udvandringen fra Østeuropa efter 1880 til London, Paris og New York. Flere millioner østjiddishtalende jøder emigrerede vestpå og grundlagde nye 'kolonier' mange steder i verden, også i Danmark og Sverige.

I 1935 antages der at have været 10,6 mio jiddishtalende i verden (iflg Uriel Weinreich: College Yiddish. An Introduction to the Yiddish Language and to Jewish Life and Culture, New York 1992 (1. udg. 1949), s. 80.)

Øst- og Centraleuropa	6.767.000
Nordamerika	2.987.000
Vesteuropa	317.000
Palæstina	285.000
Syd- og Centralamerika	255.000
Afrika	56.000
Asien (- Palæstina)	14.000
Australien	9.000

Langt den største del af ofrene i holocaust var jiddish-talende, så antallet af jiddishtalende i verden blev nærmest halveret som følge af holocaust. Ifølge Wikipedia er antallet af østjiddishtalende:

Israel	215,000 (1986)	
USA	178,945 (2000)	
Rusland	29,998 (2002)	
Belgien	20,000	
Ukraine	3,213 (2001)	
Hviderusland	1,979 (1999)	
Canada	19,295 (2001)	

Og antallet af vestjiddishtalendei følge Ethnologue:

Tallet af jiddishtalende for Israel er gammelt, fra før de russiske emigranter kom i hundredtusindvis til landet. Udover at måske flertallet af de 750.000 russiske emigranter har fastholdt deres russiske dagligsprog, har mange af dem tillige et jiddish hjemme-sprog. Meget tyder på, at jiddish teater fx har fået en ny renæssance i Israel, hvor $jiddish\ tidligere\ blev\ voldsomt\ ringe ag tet.\ Men\ udover\ at\ tallet\ af\ jiddish\ -talende\ viser\ sig\ større\ i\ det\ offentlige\ rum,$ $s \verb|a taler| de mange ultraortodokse sekter jiddish, i hvert fald hjemme og i deres eget miljø. De ultraortodokse får tre$ gange så mange børn som andre israelere. Hvis udviklingen fortsætter vil en fjerdedel af alle israelere under 17 være ultraortodokse i 2025, i følge Anthony Gottlieb i Faith equals Fertility. Selv arabiske jøder, som bliver ultraortodokse, lærer sig jiddish.

Seneste sprognyheder 🚵

19/3	Evolution i sprog: Dovenskab har ændret ord videnskab.dk
30/10	Hvem taler: Kan du høre forskel på menneske og maskine? www.dr.dk
6/3	Dansklærer: Tosprogede børn bliver sprogligt forsømt www.bt.dk
28/2	Flere og flere ordblinde starter på universitetet - Magisterbladet magisterbladet.dk
22/2	Keeper eller målmand — hvilket ord er bedst? Dansk Sprognævn dsn.dk

28/3	Indigenous languages come from just one common ancestor, researchers say - ABC News (Australian Broadcasting Corporation) www.abc.net.au
27/3	UVic news - University of Victoria www.uvic.ca
26/3	New York Nonprofit Media: Native American nonprofit aims to boost community health by teaching Lakota language nynmedia.com
22/3	Teenage business owner aims to revitalize Blackfoot language globalnews.ca
19/3	Language revival preserving history www.smh.com.au

FLERE NYHEDER >>>

Verdens sprog på Sprogmuseet.dk på et større kort

Mere i kategorien 'Enkeltsprog'

Gagauzerna, en folkspillra med förnyad status Kelterne - Europas indianere Usbekisk arabisk – et besøg i landsbyen Jogari

Moldavisk

Mere i kategorien 'religion'

Biblijn på borrijnholmsk

Ikke så ny at det gør noget: Norges nye Bibeloversættelse Et sprog til at tale om alt

Standardisering af kurdisk

Nve kommentarer

Maj-Britt Kent Hansen til 1

Ruben Schachtenhaufen til Er det forkert at splitte sammensatte

Niels Larsen-Ledet til Er det forkert at splitte sammensatte ord?

Stoppested i Kiyas Joel (i New York) på jiddish

Tallet for USA rapporterer, at 178.945 taler jiddish hjemme. Heraf levede de 113.515 i New York (63 % af de jiddishtalende i USA) og 18.220 i Florida (pensionister fra New York), mens resten var spredt i mindre grupper. 72.885 var ældre end 65 år og kun 39.245 var 17 eller derunder. I 2006 anslog US Census Bureau et 15 % fald itallet af jiddishtalende. I de områder, hvor de ultraortodokse bor, som i Kiryas Yoel, Boro Park Brooklyn, Monsey eller Williamsburg, taler op til 90 % jiddish.

Den almindelige mening blandt sprogfolk har længe været, at jiddish er et truet sprog, måske ligefrem døende. På EU's liste over truede sprog er jiddish klassificeret som "seriously endangered". Sådan var det indtil den kendte engelske jiddishist Dovid Katz i bogen Words on Fire. The unfinished Story of Yiddish (New York 2004) ændrede diagnosen radikalt. Ifølge hans bedømmelse er det gamle, sekulære jiddish på vej ned både i Israel og USA. Derimod er det religiøse jiddish på vej frem. Det skyldes den store fremdrift, der har været i de ultraortodokse sekter og deres høje fertilitet. Hans prognose for jiddish lyder, at sproget lever og har det godt, og at antallet af jiddishtalende snart vil stabilisere sig og begynde at vokse. Til gengæld vil det blive en ny sociolekt af sproget, der vil vinde frem. I USA omtaler man den ofte som 'frumish', afledt af det jiddishe ord for 'from', 'frum'.

To ultraortodokse mænd med bedesjaler og pelshatte sammen med tre drenge på gaden i Williamsburg, Brooklyn

De frommes jiddish vil lade mange sider af det jiddishe sprog uberørt. Hele det saftige bandevokabular vil formentlig lide strådøden, ligesom det vil holde op med at være et egentligt litterært og kunstnerisk sprog. Det vil være et sprog, som vil iagttage grænser, som er sat af deres egenartede opfattelse af den jødiske religion. I Israel er de ultraortodokse som regel tosprogede hebraisk-jiddish. Men det var oprindelig med modvilje, at de accepterede at bruge de hellige sprog til dagligdags ting. Hvis de ultraortodokse vinder frem i Israel vil det ikke alene ændre politikken, men også statens karakter. Men det vil muligvis også ligestille itddish med hebraisk.

william fich til Jødiske efternavne
Jens Michael Kofod-Hansen til Nytårsfortsæt
Jens Michael Kofod-Hansen til Nytårsfortsæt
Herluf Hansen til Ded borrijnholmska måled
Arturo til Hebraisk: Et genoplivet sprog eller et nyt sprog?
Yunus til Two Turkish Loanwords in Swedish

Sonstige til Den Danske Ordbog på nettet

Artikler om

aktuelle sprog Alfabeter Anmeldelser arabisk Biblen bogstaver børn Danmark Dansk Dialekter engelsk esperanto Formidling fransk identitet konsonanter Medier modersmål Musik Navne norsk Ord ordbøger ordforråd oversættelse Plansprog religion romanske sprog russisk Sjov skriftsprog sprogdød Sproggeografi sprogkort Sprogpolitik sprogteknologi svensk truede sprog tv tyrkisk tysk Udtale Underholdning video vokaler

Arkiv	Resources
juli 2018	Ethnologue: Languages of the World
juni 2018	Forvo – All the Words in the
maj 2018	World. Pronounced.
april 2018	LL-Map: Language and Locatio
marts 2018	Minority Rights Group
februar 2018	Omniglot. Writing Systems and
januar 2015	Languages of the World
december 2014	UNESCO Atlas of the World's Languages in Danger
november 2014	World Atlas of Linguistic
maj 2014	Structures (WALS)
marts 2014	
februar 2014	Resurser
oktober 2013	
august 2013	Bogstavlyd
marts 2013	Dansk sprognævn
januar 2013	Den danske ordbog
december 2012	Dialekt.dk
november 2012	dk.kultur.sprog
oktober 2012	Korpus.dk
september 2012	Nye ord i dansk på nettet (NOI
juli 2012	Ordbog over det danske sprog
juni 2012	Ordnet. Dansk sprog i ordbøge
maj 2012	og korpus
april 2012	Sproget.dk
marts 2012	Svenska Akademien
februar 2012	∂ (Schwa.dk)
januar 2012	
december 2011	
november 2011	
oktober 2011	
september 2011	
august 2011	
juli 2011	
juni 2011	
maj 2011	
april 2011	
marts 2011	
februar 2011	
januar 2011	
december 2010	
november 2010	

Morten Thing, dr. phil. Forskningsbibliotekar, Roskilde Universitetsbibliotek

Læs også:

- Israels sprog Israel har tre officielle sprog ifølge engelsk lovgivning i Palæstina fra 1922: Engelsk, arabisk og hebraisk. Da
 de jødiske indvandrere til Palæstina og Israel alle talte et andet sprog ved...
- 2. Hebraisk: Et genoplivet sprog eller et nyt sprog? De 22 bogstaver (plus 5 særlige slutformer) i det hebraiske alfabet (tillige med deres talværdi). Læses fra højre til venstre. Der er ingen vokaler, hebraisk er et konsonantalfabet i lighed...
- Jødisk sprogpolitik Marmorplakette i Vilnius (Vilne på jiddish, Wilna på polsk) på litauisk og jiddish. I oversættelse lyder den: "Ved den barrikade, som var opbygget på dette sted, åbnede en deling kæmpere...
- 4. <u>Jødiske sprog</u> Ifølge databasen Ethnologue, eksisterer der følgende jødiske sprog: Jjudeoirakisk (jahudisk), judeomarokkansk, judeotripolitansk (tripolita'it), judeotunesisk og judeojemenitisk, som alle er judeoarabiske sprog: bibelhebraisk og ivrit (moderne hebraisk)...

Tagget med: Alfabeter, blandingssprog, hebraisk, Israel, jiddish, jøder, religion, skrift, sprogdød, truede sprog, USA

2 kommentarer

Kenneth

13. januar 2011 • 16:27

Blot en mindre rettelse til en ellers flot og fascinerende artikel:

Avisnavnet oppe på det øverste billede er vidst ikke på almindelig jiddish, men lader snarere til at være tyske ord stavet på jiddish.

Det står "Jüdische Volksstimme" med hebraiske bogstaver og jiddish ortografi.

(Jüdische Volksstimme var et tysksproget jødisk tidsskrift).

Svar

Morten Thing

14. januar 2011 • 10:16

Navnet på avisen skrevet i det jiddishe alfabet lyder bogstavret: Yudishe Folksshtime. Men der er ingen tvivl om, at man har sagt: Yidishe Folksshtime. Det er en slags ortografisk norm i jiddishe aviser før første verdenskrig, at man skrev ordet jødisk/jiddish med bogstavet vaf, som er et u. Lyden y findes ikke på jiddish og bliver som regel til et i. Nogle jiddishe aviser, som skrev 'yudish' i titlen havde ofte 'oversat' til latinske bogstaver, som så var 'jiddisch'.

vh

Morten Thing

Svar

oktober 2010 september 2010 iuni 2010 maj 2010 april 2010 marts 2010 februar 2010 januar 2010 december 2009 november 2009 oktober 2009 september 2009 august 2009 juli 2009 juni 2009 maj 2009 april 2009 marts 2009

jiddish et døende sprog? - SPROGMUSEET SPROGMUSEET	
	_
Skriv en kommentar	_
Navn (kræves)	
E-mail (kræves)	
Hjemmeside	
Send mig en e-mail når der kommer flere kommentarer.	
© 2018 SPROGMUSEET • Kører på WordPress. Tema baseret på Mimbo	Note: Indlæg • Kommentarer